

By, marsk og geest

By, marsk og geest 16

Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen

Udgivet af Ribe Byhistoriske Arkiv & Den antikvariske Samling i Ribe

Forlaget Liljebjerget

2004

Redaktion: Mette Højmark Jensen, Jakob Kieffer-Olsen (ansv.),
Susanne Benthien, Claus Feveile,
Lars Hammer, Karen Margrethe Melbye,
Søren Mulvad og Lilian Skønager

Lay-out: Lars Hammer

Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

©: 2004 Forlaget Liljebjerget

Liljebjerget er navnet på Den anti-
kvariske Samling i Ribes forlag.
Det blev oprettet i 1997 til minde
om og med testamentariske midler
fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til
Anders Sørensen Vedel. Han udgav
i årene 1591-92 otte bøger, der var
"Prentet paa Liliebierget udi Ribe".
Om disse bogudgivelser og trykke-
riet se "By, marsk og geest 10" 1998.

ISBN 87-89827-38-4

ISSN 0905-5649

Bindets baggrundsillustration: Videnskabernes Selskabs Kort, 1811.
Om dette kort, se "By, marsk og geest 13" 2001, s. 37-50.

Illustrationer på forsiden: Bredeslippe 2004. Bredeslippe 1917, se s. 60.

Illustrationer på bagsiden, se s. 12 og 21.

Indhold

Annette Frölich	
Middelalderlige lægeinstrumenter fra Ribe	5
<i>Medieval medical instruments from Ribe</i>	17
Uwe Dall	
Spejderhytten i Tange – et gammelt hus, dets historie og mennesker	19
<i>The Scout Hut in Tange – an old house, its story and people</i>	28
Camilla Løntoft Nybye	
Christian Giørtz' bomuldsvæveri – den første bygningskonstruktion i Danmark med brug af støbejernssøjler	29
<i>The textile factory of Christian Giørtz – the first cast-iron building construction in Denmark</i>	37
Uwe Dall	
Hvem var Knuds mordere?	39
<i>Who were Knud's murderers?</i>	50
Erik Bjerre Fisker & Jakob Kieffer-Olsen	
Ribes brolagte gader	51
<i>Die Pflasterwege in Ribe</i>	67
Ribe Museumslaug	68

Ribes brolagte gader

Af Erik Bjerre Fisker og Jakob Kieffer-Olsen

I gennem de sidste 15-20 år er flere og flere af Ribes gader blevet brolagt, og flere skal følge efter ifølge "Ribe byplan". På baggrund af en oversigt over tidligere tiders gadebelægninger, over de nuværende gaders kendte belægningshistorie og med et afsnit om gadeinventar, gives her forslag til, hvordan den enkelte fremtidige brolægning kunne se ud.

I en del af Ribes gader er der de sidste 15-20 år foretaget renoveringer af kloakledninger og andre installationer, og i den forbindelse er der også foretaget en del ændringer af gadebelægninger. Gaderne i den centrale by – middelalderbyen eller Domkirkebyen – er blevet brolagt, igen kunne man fristes til at sige, for det har de været før. Denne trinvis ændring har medført, at belægningens udseende er blevet valgt fra gang til gang og ikke ud fra en samlet plan. Det har betydet, at nogle af de nye gadebelægninger er rimeligt ens, hvilket giver et ensartet og lidt kedeligt gadebillede, i hvert fald hvis man kigger ned. Formålet med nærværende undersøgelse har været at se på de gadebelægningstyper, som vi kender fra Ribes fortid, at gøre en form for status over de forefindende belægninger i 2004, og at komme med et forslag til belægningstyper for de gader, som ifølge "Ribe byplan" stadig mangler at blive brolagt¹.

Gadebelægninger i Ribe gennem tiden

I de følgende afsnit vil Ribes gadebelægningstyper fra middelalderen til i dag kort blive opridset. Kilderne til belægningstyperne er hovedsagelig arkæologien for de ældre typer og billeder fra sidste del af 1800-tallet og frem, hvor fotografiet vinder indpas. I de seneste 15-20 år har renoveringer af ledningsnettet i mange af gaderne muliggjort arkæologiske undersøgelser af disse gader. Endvidere er der på flere større udgravninger især i vestbyen fundet gadestrækninger, som er udgravet over et større areal. Alt dette giver et billede af, hvordan udviklingen af gaderne har været i Ribe.

For nærmere information omkring de ældre gader i Ribe henvises til artiklerne af Hanne Dahlerup Koch: "Gader i almindelighed – og Ribes i særde-

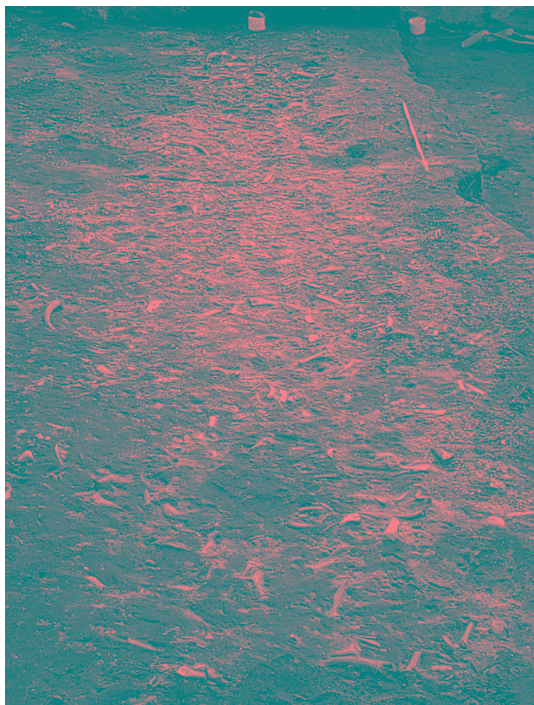

Fig. 1. Dyreknoget blev brugt til at give belægningen den ønskede overflade i 1100-årenes Ribe. En varierende mængde småsten kunne opblandes heri. ASR 1200. Foto: Lis Andersen.

Tierknochen wurden im 12. Jahrhundert dazu verwendet, dem Belag die gewünschte Oberfläche zu geben. Eine variierende Menge von Kieselsteinen konnte damit vermischt sein.

leshed" publiceret i *By, marsk og geest* 2000 samt "Middelalderens gader" publiceret i *KUML* 2000.

Belægningstyper indtil slutningen af 1800-tallet

Knoglebelægning

Den ældste type belægning, som er konstateret i Ribe, består af dyreknoget, nogle steder iblandet småsten, fig. 1². Materialevalget må ses som et ud-

tryk for de stenfattige områder omkring Ribe. Gaden er anlagt tæt på eller direkte oven på undergrunden, hvor dyreknogeterne og eventuelt småstenene er lagt. Belægningen findes kun på Ribes oprindelige øer, hvor den faste undergrund kunne danne underlag. De øvrige opfyldte områder var for bløde til denne belægning. Belægningen kendes bl.a. fra gravningerne, hvor rester af gråbrødre klostret og johanniterklostret blev udgravet. Her har en veldokumenteret gade ligget øst for og parallelt med Sct. Laurentiigade og er dateret til 1100-tallet. Desuden er knoglevejsbelægning påtruffet under udgravningen af Sønderportsgade i sommeren/ efteråret 2004.

Træbroer

En belægningstype som var meget udbredt i Ribe er træbroerne. Denne belægningstype er intet steds konstateret som den første vejbelægning. Den kompenserede ligesom knoglevejene for den ringe mængde sten på egnen. Træbroerne blev især anlagt i lavere områder, hvor de konstant voksende kulturlag gav en fugtig og blød overflade, og her var det den sikreste konstruktion til at forhindre ujævnheder i gadeforløbet. Sten og løst lagte planker ville hurtigt blive kørt og trådt ned i den bløde overflade. Vejbroerne blev dog også anvendt på de højereliggende og mere tørre og faste områder, og her må det være manglen på sten, der var den primære årsag til denne anlægstype³. Træbroerne afløste knoglebelægningerne, og tidsspannet for anlæggelsen angives af dendrokronologiske dateringer fra Sønderportsgade til 1122 ± 10 år, og fra Overdammen til omkring 1326⁴.

En træbro var opbygget af to eller flere langsgående rækker stolper, hvorpå der på langs og nogle gange tillige på tværs var lagt planker, som bar de tværgående belægningsplaner. Træbroerne er indtil videre observeret i gaderne: Overdammen, Præstegade, Grønnegade, Korsbrødregade, den førnævnte parallelgade til Sct. Laurentiigade, Gråbrødregade, Puggårdsgade, Bispegade, Vægtergade, Sortebrødregade og Sønderportsgade⁵.

Brostensbelægning

Som afløser for vejbroerne anlagde man efterhånden brostensbelægninger bestående af større og mindre

Fig. 2. De middelalderlige brolagte gader havde ofte en rende-sten i midten. Det er sjældent at finde stenene på deres oprindelige plads, for i det stenfattige Ribe blev de genbrugt. ASR 1200. Foto: Lis Andersen.

Die mittelalterlichen Pflasterwege hatten oft eine Gosse in der Mitte. Es ist selten, dass man die Pflastersteine am ursprünglichen Platz findet, denn in dem steinarmen Ribe wurden die Steine wiederverwertet.

dre marksten, fig. 2. I forbindelse med de arkæologiske undersøgelser af gaderne i Ribe kunne det ses, at man har passet godt på de sten, som man fik samlet sammen til brolægningerne. De mange faser af gadelag, som er registreret fra middelalderen og nyere tid, består ofte kun af det bærelag eller sættelag, som stenene lå i. Man har altså i mange tilfælde pillet stenene op og brugt dem igen til den nye brolægning. I nogle af gaderne ser det ud til, at der ind imellem ikke har været anden belægning end sand. Dette synes især at have været tilfældet i Overdammen, Mellemdammen og Nederdammen⁶. Her afløser det ene sandlag det andet.

Brostensbelægningerne med større og mindre marksten samt pikstensbelægninger blev flere steder anvendt helt op til 1900-tallets begyndelse og sås i gaderne: Skibbroen, Fiskergade, Smalleslip-

pe, Mellemslippe, Skomagerslippe, Præstegade, den nordlige del af Grønnegade, Gravsgade, Horsgang (samme belægning i dag), Badstuegade, Peder Dovns Slippe og Kølholts Slippe (samme belægning i dag).

Belægningstyper efter slutningen af 1800-tallet

Fra slutningen af 1800-tallet er enkelte af gaderne dokumenteret med fotografier, og med Hugo Matthiessens grundige fotografiske gennemgang af Ribe i 1917 er det stort set muligt at beskrive alle gadernes udseende på det tidspunkt i den gamle del af byen. Ribe Byhistoriske Arkiv samt Den antikvariske Samling har desuden et stort udvalg af ældre og nyere fotografier, hvor det er muligt at se gadebelægningen på forskellige tidspunkter. Disse billeder ligger til grund for registranten sidst i denne artikel.

Ud fra registranten er det muligt at opdele 1900-tallets belægninger i to hovedperioder adskilt af en periode fra omkring midten af 1900-tallet til omkring 1980, hvor størstedelen af gaderne blev asfalterede. Det var desværre ikke muligt ved kommunen af skaffe tidspunkterne for, hvornår de enkelte gader blev asfalterede, men tidspunkterne for hvornår gaderne atter er blevet brolagte kunne fremskaffes. Det følgende er et sammendrag af kataloget over gadebrolægningerne efter omkring 1900 sidst i artiklen.

Belægningerne før asfalteringen

Gaderne bestod hovedsagelig af tre elementer: vejbane, rendesten og fortov. På vejbanen er der registreret tre overordnede typer belægninger: piksten, brosten i sildebensmønster og brosten i tværgående retning. Desuden er der enkelte steder registreret chausséen i buemønster. Anvendelsen af brosten begynder for Ribes vedkommende i slutningen af 1800-tallet. På et fotografi af Overdammen fra 1870 er gaden belagt med brosten. Det er ikke umiddelbart muligt at afgøre, hvorfra de tidligste brosten kommer. Bornholm har haft en stor produktion af brosten, men produktionen begynder først fra omkring år 1900⁸.

Dateringen af de forskellige typer overlapper hinanden meget, men der er en tendens til at pikstensbelægningen er ældst, hvilket korresponderer fint med, at det er denne type, der var domineren-

de i flere århundreder op til omkring 1900. De pikstensbelagte gader må være gader, som endnu omkring 1900 ikke var blevet renoveret og belagt med brosten. Brosten i sildebensmønster og brosten i tværgående retning ses fra slutningen af 1800-tallet sideløbende med hinanden, men i de gader, hvor den ene type afløser den anden, er det med én undtagelse sildebensmønstret, der er ældst. Sildebensmønstret er registreret i 14 gader og er mest fremherskende i den første fjerdedel af 1900-tallet. I seks gader er den senere blevet udskiftet med brosten i tværgående retning.

Der ses desuden en tendens til, at sildebensmønstret ikke blev særlig udbredt i den nordlige del af byen, idet det her kun er registreret i Grønnegade og Korsbrødregade. Det kan være tilfældigheder og kan eventuelt begrundes i tidspunkterne for gaderenoveringerne på daværende tidspunkt.

Belægningerne efter asfalteringen

Senere i løbet af 1900-tallet blev det efterhånden almindeligt at udskifte brolægningerne med asfalt, som endnu er belægningen på en del af gaderne i Ribe. Enkelte gader blev dog aldrig asfalteret f.eks. Fiskergade, Bredeslippe, Horsgang og Kølholts Slippe.

Ved de nyere gaderenoveringer fra slutningen af 1970'erne og frem blev asfalten igen erstattet med brosten; senest stykker af Gravsgade i efteråret 2002 og forsommeren 2003 samt Sønderportsgade 2004. Bortset fra østenden af Dagmarsgade samt Over-, Mellem og Nederdammen, som blev belagt med chausséen i buer, er alle gadernes belægninger blevet belagt med brosten i tværgående retning. Dog er Gravsgades østende belagt på anden måde. Rendestenene er hovedsageligt bestående af fem langsgående rækker brosten, og mellem kantstenene og husene er der som regel lagt piksten. Belægningstypen stemmer nogenlunde overens med mange af gaderne tidligere i 1900-tallet, men det varierede billede, som tidligere fandtes ved, at der var flere typer belægningsmønstre, vil næsten forsvinde, hvis denne nyrenoverede type bliver standard for de gader, som endnu ikke er omlagt. Artiklens formål er derfor blandt andet at komme med forslag til, hvordan de endnu ikke renoverede gader kan belægges efter en kommen-

“Inventar” i gaderne

Rundt i gaderne ses en del fast “inventar”, som af forskellige årsager er placeret her. Noget er uomgængeligt nødvendigt, andet er hensigtsmæssigt på grund af færdslen i gaden og noget tredje er hensigtsmæssigt, når reparation er nødvendig. Det er ikke hensigten at behandle alt gadeinventar her, f.eks. vil vi ikke komme ind på skilte, gadelamper og brandhaner.

Direkte i sammenhæng med det enkelte hus er trappestenen, der udligner højdeforskellen mellem gaden og husets rum. En stor granitsten er god til formålet, men da Ribe-egnen altid har været fattig på store sten, har man mange steder klaret sig med flere mindre sten, der i fælleskab har dannet trappestenen. En speciel gruppe udgøres af rødlige ølandsstens-trappesten, der er genbrug af gravsten – de mandslange rektangulære 16-1700 tals gravsten kunne skæres op til 6, 7 eller 8 trappesten. En række ripensiske trappesten er forsynet med en støvleskraber, fig. 3. Det var praktisk at kunne skrabe det værste skidt af fødderne, inden man gik ind i huset. Trappen er en organisk del af det enkelte hus og ikke en del af gaden. Det vil sige, at trapperne i en gade på ingen måde må laves ens. Særpræget ved en husrækkes forskellige trapper hører til i et historisk gadebillede.

Afviserstenene må også ses i sammenhæng med det enkelte hus. Man har villet sikre hjørnerne på

Fig. 3. Ved siden af trappestenen til Grønnegade 22 ses en støvleskraber. Foto: Erik. B. Fisker.

Neben der Steinstufe für Grønnegade 22 sieht man einen Abtreter.

Fig. 4. Ved indkørslen til Fiskergade 2 beskytter afviserstenene med deres skråplacering såvel muren mod skader fra vognhjul, som vognhjulene mod skader fra sammenstød med mur og afviserstenen selv. Foto: Erik. B. Fisker.

Bei der Einfahrt zu Grønnegade 2 beschützen die Ecksteine mit ihrer schrägen Stellung sowohl die Mauer gegen Schäden vom Wagenrad, als die Wagenräder von einem Zusammenstoß mit der Mauer. Endlich wird auch der Eckstein selber beschützt.

husene mod skader fra vognhjul, og dertil var skråt-stillede ofte utildannede granitsten fortrinlige, fig. 4. Hvis et hjul kom for nær hushjørnet, ville det komme op at ride på stenen, og den skrå stilling medførte, at vognen så at sige blev skubbet væk, og hverken hus eller vogn tog nævneværdig skade. Afviserstenen får traditionelt samme behandling og farve som husets sokkel og adskiller sig derved klart fra selve gaden.

Dengang hesten var mere anvendt til persontransport, tog man højde for problemet med at komme så højt til vejrs. Ud for Fiskergade 5 er der bevaret en påstigningssten, også den har fået samme behandling og farve som husets sokkel. Foran Torvet 6 står en anden sten, der kan have tjent samme formål.

Til selve gaden – og altså ikke til det enkelte hus – hører de afløbsrender, der fører vand væk fra nedløbsrør eller blot videre ned ad gaden, fig. 5. De fleste af de gamle afløbsrender er lavet af ølandssten, enkelte af granit eller andet materiale, og i nyere tid har man forsøgt sig med tegl.

Under gadebelægningen findes en lang række installationer. En måde at skaffe adgang til disse er gennem dæksler, der således bryder gadebelægningens ensartethed. Dæksler er lavet med et prak-

Fig. 5. I Bispegade er der bevaret mange af de gamle afløbsrender. Foto: Erik. B. Fisker.

In Bispegade sind viele der alten Ablaufrinnen bewahrt.

tisk formål for øje, men en række byer har fået speciallavet dæksler, der ofte viser byvåbnet. Det gælder også Ribe, men disse anvendes tilsyneladende ikke i en gade som Sønderportsgade. En anden måde at skaffe adgang til installationer på er at trække dem op i skabe f.eks. til strøm og telefon. Heller ikke her er der den store tradition for at tage hensyn til den sammenhæng det enkelte skab placeres i, skabene er tilsyneladende designet ud fra den praktiske brug og placeres praktisk. Et eksempel herpå er TDCs blå telefon-skabe. De bærer ganske vist præg af, at der er tænkt på design, men de passer ikke på et fredet hus.

Forslag til belægningsplan

I løbet af 1900-tallet har der været anvendt flere forskellige mønstre og belægningstyper. Efter pikstensbelæggningerne var blevet umoderne, var de fremherskende vejbanebelæggninger brosten i tværgående rækker og brosten i sildebensmønster. I de brolægninger, som indtil videre er blevet lagt

efter de senere gaderenoveringer, er det som tidligere nævnt typen med brosten i tværgående rækker, der er blevet anvendt. Derfor er der i nedenævnte forslag flere steder valgt brosten lagt i sildebensmønster for at tage dette historiske træk op igen, der er i alt registreret 14 gader med sildebensmønster fra første halvdel af 1900-tallet.

En detalje som rendestenens udformning er ligeledes skiftet i tidens løb. Det overordnede mønster er, at den ældre model, hvor rendestenen var dannet ved en fordybet overgang mellem vejbelægningen og fortovet, blev erstattet af et antal langsgående rækker brosten. Dette sene træk er allerede genoptaget i de hidtidige gaderenoveringer og vil flere steder også blive foreslået i de kommende, da de praktiske overvejelser her overskygger de historiske. Enkelte steder vil det dog være ønskeligt, at den ældre model med rendestenen udelukkende som en fordybet overgang mellem vejbane og fortov kan finde anvendelse.

Ved etableringen af belægningerne er det vigtigt, at de ikke bliver for stramme i deres udtryk, det vil sige, at de ikke må komme til at virke maskinlagte. Der må gerne være en form for tilfældighed i den praktiske udførelse, da det vil harmonere langt bedre med de meget forskelligartede gamle huse med hver deres tilfældige særpræg og

Fig. 6. I vores tid er det muligt at skære i en brosten, så skåret bliver helt lige. Det passer imidlertid dårligt sammen med gadebilledets samlede indtryk. Fra Sortebrødregade/Peder Dovns Slippe. Foto: Erik. B. Fisker.

Heutzutage ist es möglich, ein Pflasterstein so zu scheren, dass der Schnitt völlig gerade wird. Das passt aber schlecht mit dem Gesamteindruck des Strassenbildes zusammen. Aus Sortebrødregade/ Peder Dovns Slippe.

skæve sætningsramte mure. Belægningerne skal naturligvis være jævne at færdes på, men linjerne bør ikke følges præcist efter en snor, fig. 6. Det er desuden vigtigt, at farven og overfladen giver liv til gaden, så den svarer til gadens øvrige udtryk. Farvespillet mellem stenene samt i de enkelte sten har her stor betydning. Overordnet vil det også være en styrke for særpræget i de enkelte gader, hvis den overordnede farveholdning varierer lidt fra gade til gade.

Inventar i gaden så som afvisersten, støvleskrabere, dæksler, skabe og andet er i hovedsagen ikke medtaget i gennemgangen af de enkelte gader, da det er noget, der sandsynligvis er mere fordelagtigt at tage stilling til i de enkelte tilfælde, når renoveringen skal foretages.

Forslag til belægninger i forbindelse med kommende gaderenoveringer:

Fiskergade

Gadens belægning er på nuværende tidspunkt (bortset fra for store ujævnheder) smuk og harmonisk i forhold til gadens udtryk med de gamle huse. Belægningen bør fremover have samme opbygning og udtryk, og så vidt det er muligt bør stenene derfor genbruges samme sted, som de er taget op. Blandingen af store og små brosten mellem hinanden samt farvespillet er meget vigtig for, at belægningen ikke "dør". Den må på ingen måde komme til at ligne Skomagerslippe mellem Fiskergade og Grønnegade, hvis udtryk er for koldt og stilrent. I nordenden af gaden er der i belægningen en del meget store brosten. De bør blive i denne ende, da de harmonerer med belægningen i Brede-slippe. Variationen i stenenes størrelser og farver skal vel og mærke være lige så tilfældig, som den er nu for at give det liv, der skal til, så vejbanen også fremover bevidst eller ubevidst kan være en oplevelse, når man går en tur i det gamle spændende kvarter.

På nuværende tidspunkt er der mellem rendestenen og husene hovedsagelig lagt små brosten, hvilket er et særpræg i forhold til de øvrige gader i Ribe. Dette er derfor bevaringsværdigt. Enkelte steder ligger der dog chaussésten, hvilket virker fremmed i gadebilledet, og de bør udskiftes med små brosten svarende til resten af gaden.

På hjørnet i den nordligste del af gaden, hvor

den slår et vinkelret knæk, er der en afvisersten, som ligger løst over jorden. Her bør der sættes en mere korrekt afvisersten, som skråner op mod hjørnet.

Ved det sydvestre hjørne af Fiskergade/Brede-slippe er der én afvisersten, hvor det affasede hjørne kunne behøve to. Det bør derfor overvejes at sætte en afvisersten mere.

Skibbroen

På strækningen fra restaurant Sælhunden (nr. 13) til et sted mellem Bredeslippe og Stormflodssøjlen skal gaden renoveres. På denne strækning ønskes belægningen bibeholdt på samme måde, som den er nu, og stenene genbrugt så vidt, det overhovedet er muligt. Hvis renoveringen når op til omkring Skomagerslippe, foreslås det, at der sættes afvisersten op på hjørnerne af Skibbroen og Skomagerslippe.

Sviegade

Vejbanen foreslås her som et alternativ lagt med brosten i buer, hvilket ellers ikke ses i dagens Ribe, men på et billede fra 1930-40 er østenden af Dagmarsgade belagt med brosten i buer, fig. 11. De øvrige belægninger, der på nuværende tidspunkt er lagt i buer, er lagt med chaussésten, som er et fremmedartet belægningsmateriale i forhold til byen.

Da gaden ikke er så bred sættes rendestenen som en eller tre langsgående rækker brosten i stedet for de sædvanlige fem for ikke at dominere for meget. Overgangen mellem rendestenen og vejbanen foreslås dannet af et smalt forløb af assorterede marksten, for ikke at skulle benytte afskårede trekantede brosten til udjævning af den takkede kant fra buemønstret. Mellem rendestenen og husene lægges assorterede marksten som fortov. Fortovet langs vestsiden af gaden bør have en bredde, så vejbanen kommer i en passende afstand fra husene. Gaden er bredest i sydenden og overordnet kileformet, men vejbelægningen må ikke danne en kile, da gadens udtryk i forhold til husene derved bliver for stram. Gaden vil forholde sig bedre til de gamle huse med en mere organisk udformning. Brostenene skal så vidt muligt have et farvespil.

Foran nogle af trappestenerne kan man overveje at lægge en "forsten" Denne skal ikke være ma-

skinfremstillet og præcis i formen, men kunne eventuelt være en genbrugssten andetsteds fra.

Sidegade overfor Sviegade mod kirkegården

Denne lille gade foreslås belagt med større assorterede marksten i vejbanen i stil med den nordligste stump af Fiskergade. Mellem vejbanen og husene lægges store piksten. Rendestenen dannes i overgangen mellem vejbanen og fortovet. Belægningstypen er mere ukomfortabel, men strækningen er så kort, at det får minimal betydning for færdslen. Derimod kan det danne en fin indgang til byen for de turister, som bor i Byferien, og som ofte benytter denne gade, når de skal ind i byen.

Hundegade

Vejbanen lægges med brosten i sildebensmønster. Da gaden er og især har været en fortsættelse af indfaldsvejen fra syd bør vejbanens bredde markere dette, uden at fortovet bliver for smalt. Rendestenen tænkes derfor sat af én langsgående række brosten, som markerer bunden af renden. Som overgang mellem vejbanen og rendestenen foreslås et smalt forløb af assorterede marksten, for ikke at skulle benytte afskårede trekantede brosten til udjævning af den takkede kant fra sildebensmønstreet. Mellem husene og rendestenen lægges der assorterede marksten som fortov.

På nuværende tidspunkt parkerer bilerne i gaden sådan, at de i nordenden holder i vestsiden, midtvejs holder i østsiden og i sydenden atter holder i vestsiden. Dette kan danne grundlag for at lade vejbanen sno sig ned gennem gaden sådan, at parkeringen opretholdes nogenlunde som den er nu.

Skovgade

Sydenden (det lille stykke vinkelret på den øvrige gade): Her foreslås vejbanen belagt med brosten i sildebensmønster. Rendestenen etableres som en pikstensbelægning af store piksten kantet af to rækker brosten. Op mod husene lægges ligeledes en belægning af store piksten.

Resten af gaden: Gaden foreslås belagt med brosten i tværgående retning. Rendestenen lægges med fem langsgående rækker brosten, idet gaden er bred. Som fortov foreslås assorterede marksten, og eventuelt et niveauspring til rendestenen.

Korsbrødregade

Vejbanen lægges med brosten i sildebensmønster og placeres lidt vest for midten af gadeforløbet for at undgå trafikken for tæt på husene. Som rendestenen i vestsiden lægges fem rækker brosten. Langs husene på østsiden af gaden lægges et bredt fortov af assorterede marksten samt en eller to rækker flade sten f.eks. badursten som gangareal. Eventuelt kan der laves en niveauforskel mellem fortovet og vejbanen ved en række brosten som kantsten. Rendestenen dannes da ved en langsgående række brosten langs kantstenen eller snarere et smalt forløb af assorterede marksten, som kan passes ind som grænse til sildebensmønstreet, uden at der skal skæres sten til i trekanter. En snorlige grænse mellem vejbanen og rendestenen skal helst undgås. Fortovet på vestsiden af gaden laves smalle og belægges med assorterede marksten. I gaden foreslås parkeringen af bilerne henlagt til vestsiden.

Katalog over gadebelæggningerne efter ca. 1900

Oversigten er hovedsagelig lavet ud fra Hugo Matthiessens fotografier af Ribe fra september 1917. Hertil er der suppleret med øvrige ældre og yngre fotografier i museets samling samt fra Ribe Byhistoriske Arkiv. Årstallene markerer dateringen af de enkelte fotografier, der ligger til grund for beskrivelsen. Ændringer i gaderne er derfor ikke nødvendigvis dateret til det nævnte årstal, men ligger i perioden op til. Til sidst er gadernes nuværende udseende beskrevet.

Nederdammen

1890'erne: Gaden var belagt med brosten i tværgående retning. Rendestenen bestod af brosten i langsgående rækker. Fortovet var belagt med piksten.

1910: Sydsiden af gaden havde fået fortov af fliser.

1917: Gaden var belagt med brosten i tværgående retning. Siderne var kantet med en rendesten bestående af brosten i langsgående rækker. Fortovet bestod af fliser, der var adskilt fra rendestenen med hævede kantsten af store brosten. Mellem fortovet og husene var der pikstensbelægning.

1994: Belægningen blev ændret, så vejbanen blev belagt med chaussésten i buemønster. På begge

ydersider af vejbanen er chaussestenene glatpolerede. Rendestenen blev lavet som en langsgående kasse med rist over. Fortovet blev flisebelagt, og op mod husene blev der lagt chaussesten i buemønster.

Mellemdammen

1900-09: Gaden var belagt med brosten i tværgående retning og vejbanen buede svagt op mod midten. Siderne var kantet med en rendesten bestående af nogle rækker brosten i langsgående retning. Fortovet var i sydsiden flisebelagt.

1917: Gaden var uforandret.

1930'erne: Fortovet var hævet op med en kantsten og flisebelagt i begge sider.

1996: Belægningen blev sammen med Overdammen ændret på samme måde som Nederdammen, så vejbanen blev belagt med chaussesten i buemønster. På begge ydersider af vejbanen er chaussestenene glatpolerede. Rendestenen blev lavet som en langsgående kasse med rist over. Fortovet blev flisebelagt og op mod husene blev der lagt chaussesten i buemønster.

Overdammen

1870: Gaden var belagt med brosten i tværgående retning. Siderne var kantet med en rendesten bestående af to rækker sandsynligvis brosten stillet skråt, så de dannede en dyb rende. Fortovet bestod nogle steder af fliser, der var kantet med brosten, og op til husene var der piksten. Andre steder var fortovet udelukkende af piksten.

1917: Rendestenen var blevet udskiftet til nogle rækker brosten i langsgående retning, og fortovet, der nu var flisebelagt, var adskilt fra rendestenen med hævede kantsten af store brosten. Mellem fortovet og husene var der pikstensbelægning.

1996: Belægningen blev sammen med Mellemdammen ændret på samme måde som Nederdammen, så vejbanen blev belagt med chaussesten i buemønster. På begge ydersider af vejbanen er chaussestenene glatpolerede. Rendestenen blev lavet som en langsgående kasse med rist over. Fortovet blev flisebelagt og op mod husene blev der lagt chaussesten i buemønster.

Skibbroen

1917: Skibbroens meget brede og skrånende flade

var belagt med piksten. Kun mod vandet hvor arealet falder trinvist i to niveauer var kanterne ved hvert trin markeret med større tilhuggede granitsten, som holdt på brolægningerne i fladen. Pikstensbelægningen fortsatte uafbrudt op til husene. Enkelte steder var der en rendesten fra husene eller slipperne på tværs af Skibbroen og ud i vandet. Rendestenen bestod af brosten lagt i to rækker. Belægningen bliver senere udskiftet med brosten i tværgående retning.

2004: Den skrånende flade er belagt med brosten i tværgående retning, hvor der ud for nr. 5 – 11 er en række parkeringsbåse markeret med sorte brosten. Langs husene er der et flisebelagt fortov med kantsten mod vejbanen og piksten mod husene.

Fiskergade

Før 1914: Hele gaden var belagt med piksten og rendestenen var markeret ved at være fordybet på hver side af vejbanen.

1914 og -17: På strækningen fra Overdammen til Smalleslippe var belægningen blevet ændret og nu bestod den midterste del af brolægningen, som udgjorde vejbanen, af store tilhuggede granitsten lagt i tværgående retning. Vejbanen var kantet i hver side af en langsgående række af samme type sten. Midt mellem vejbanen og husene på begge sider af gaden var der en rendesten bestående af to rækker flade marksten. Området mellem vejbanen og rendestenen samt rendestenen og husene var belagt med henholdsvis små og store piksten. Selve vejbanen hævede sig op mod midten, og områderne mellem vejbanen og rendestenen ser også ud til at have hævet sig op mod hver deres midte. Den øvrige del af Fiskergade var fortsat belagt med piksten.

1920: Brolægningen var nu ændret så vejbanen bestod af brosten i tværgående retning og rendestenen af flere langsgående rækker brosten.

1960'erne: Fortovet var her belagt med mark- eller brosten.

2004: Den gamle belægning er bevaret og består af brosten i tværgående retning kantet i begge sider af en langsgående række brosten, som danner rendesten. Mod husene er der mindre brosten i størstedelen af gadens længde, men nord for Bredeslippe er der piksten. I den nordligste

strækning ud mod Skibbroen er vejbanen belagt med store piksten.

Smalleslippe

1917: Belægningen bestod af piksten. I midten ses der en antydning af, at der har været en langsgående række sten, som markerede midten af vejforløbet. Ca. $\frac{1}{2}$ m fra husene var der en rendesten bestående af flade marksten i to rækker, og mellem rendestenen og husene en belægning af mindre piksten. Brolægningen langs husene skrånede kraftigt ned mod rendestenen og vejbanen buede op mod midten.

2004: Vejbanen er belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en langsgående række brosten, som danner rendesten. Op til husene er der piksten. Bredden af vejbanen er ens hele vejen, og gadens samlede breddevariationer optages af pikstensbelægningen. I den østlige ende er der i midten to rækker fliser af ølandssandsten og på begge sider op mod husene er der piksten.

Mellemslippe

1917: Belægningen bestod af piksten. Ca. $\frac{1}{2}$ m fra husene var der en rendesten bestående af flade marksten i to rækker, og mellem rendestenen og husene en belægning af mindre brosten. Brolægningen langs husene skrånede kraftigt ned mod rendestenen og vejbanen buede svagt op mod midten.

2004: Vejbanen er belagt med piksten kantet på begge sider af en langsgående række brosten, fig. 7. Skrånende op mod husene er der piksten. I den vestligste del af Mellemslippe er vejbanen i stedet for piksten belagt med brosten i tværgående retning.

Skomagerslippe

1900 og -17: Belægningen bestod af piksten. Ca. $\frac{1}{2}$ m fra husene var der en rendesten bestående af flade marksten i to rækker, og mellem rendestenen og husene en belægning af mindre piksten. Brolægningen langs husene skrånede kraftigt ned mod rendestenen og vejbanen buede svagt op mod midten.

1920: Brolægningen var blevet udskiftet med brosten lagt i tværgående retning med en kant af en

Fig. 7. Mellemslippes østlige ende har bevaret den gamle pikstensbelægning, der kun brydes af én langsgående række af brosten i hver side. Foto: Erik B. Fisker.

Das Ostende von Mellemslippe hat den alten Kopfsteinbelag bewahrt, der nur durch eine Reihe Pflastersteine in jeder Seite unterbrochen wird.

langsgående række brosten. Kanten dannede bunden i rendestenen, hvis side med piksten skrånede op mod husene.

1995: Brolægningen blev omlagt efter samme princip som i 1920, men vejbanens bredde er nu ens gennem hele gaden.

Bredeslippe

1917: Den midterste del af brolægningen, som udgjorde vejbanen, bestod af store tilhuggede granitsten lagt i tværgående retning, fig. 8. Vejbanen var kantet i hver side af en langsgående række af samme type sten. Midt mellem vejbanen og husene på begge sider af gaden var der en rendesten bestående af to rækker flade marksten. Området mellem vejbanen og rendestenen samt rendestenen og husene var belagt med henholdsvis små og store piksten. Selve vejbanen hævede sig op mod midten, og områderne mellem vejbanen og rende-

Fig. 8. Bredeslippe, 1917. Gaden har bevaret sin belægning stort set uændret frem til i dag, og er vel nok Ribes flotteste brolægning. Efter Matthiessen 1983, s. 44.

Bredeslippe 1917. Die Strasse hat ihren Belag beinahe ungeändert bis heute bewahrt und ist wohl Ribes schönstes Pflaster.

stenen tenderede også til at hæve sig op mod hver deres midte.

2004: Denne gadebelægning er endnu bevaret.

Grønnegade

1910 og -17: Vejbanen bestod af to typer brolægning, hvor den midterste del var brolagt med brosten i sildebensmønster og det øvrige med marksten. Der var ikke en markeret rendesten, men vandet må have løbet langs den hævede kantsten til fortovet, som var pikstensbelagt. Vejbanen buede svagt op mod midten.

Efter 1943: Vejbanen blev ændret til brosten i tværgående retning og rendesten med brosten i langsgående rækker.

1984: Belægningen ændredes, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning kantet på begge sider af en rendesten bestående af fem langsgående rækker brosten. Fortovet mellem rendestenen og husene kom til at bestå af chaussésten lagt i buemønster. Vejbanen er af ens bredde gen-

nem hele gaden og breddevariationer optages i fortovet.

Præstegade

1917: Gaden var belagt med store piksten og marksten, nogle steder uden markering af vejbanen. Ved disse steder var rendestenen blot en fordybning i brolægningen, som ellers fortsatte op til husene, hvorimod den andre steder var markeret med tre til fire rækker flade mark- eller piksten. Pikstenene hævede sig stejlt op mod husene.

1926: Belægningen ændredes til brosten i tværgående rækker afgrænset af en rendesten i vekslede bredde med kanter af langsgående rækker brosten hvor imellem der ligeledes var brosten. Fra rendestenen skrånede en belægning af piksten op mod husene.

1998: Belægningen ændredes, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning kantet på begge sider af en rendesten bestående af fem langsgående rækker brosten. Op mod husene blev der lagt piksten. Vejbanen er af ens bredde gennem hele gaden og breddevariationer optages i pikstensbelægningen.

Korsbrødregade

1917: Den nordligste del, omkring Grønnegade, bestod af større, lidt kantede marksten. Denne type brolægning fortsatte tidligere i den øvrige del af gaden, men i 1917 var den her ændret, og da bestod vejbanen af to typer brolægning, hvor den midterste del var brolagt med brosten i sildebensmønster og den øvrige del med større piksten og marksten. Rendestenen er det ikke muligt, ud fra Hugo Matthiessens billede, præcist at redegøre for, men det ser ud til, at gade, rendesten og fortov gik ud i ét. Fortovet var belagt med piksten. Vejbanen buede sandsynligvis svagt op mod midten.

2004: Vejbanen er asfalteret og afgrænset på begge sider af en kantsten. Fortovet er flisebelagt, og ind mod husene er der piksten. Fortovets bredde varierer en del flere steder.

Gråbrødregade

En gang før 1917 var gaden brolagt med piksten, der i hver side fortsatte som rendesten og skrånede op til husene.

1917: Vejbanen bestod af brosten lagt i tvær-

gående retning. Der var ingen markering af vejbanens sider; belægningen fortsatte med brosten ned til rendestenen. Fortovet begyndte ved rendestenen og var nogle steder hævet op fra denne med en kantstensrække af brosten, mens det andre steder gik i ét med rendestenen.

1995: Belægningen ændredes, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning kantet på begge sider af en rendesten bestående af fem langsgående rækker brosten. Op mod husene blev der lagt piksten. Vejbanen er af ens bredde gennem hele gaden og gadens breddevariationer optages i pikstensbelægningen.

Grydergade

1917: Gaden var belagt med brosten i sildebensmønster, fig. 9. I hver side hævede kantstenen sig op til fortovet, som de fleste steder var belagt med piksten, men som ud for enkelte ejendomme var flisebelagt. Vejbanen buede svagt op mod midten, og dannede derved den ene side af rendestenen.

Mellem 1935 og 45: Brostenene blev lagt i tværgående retning, og flere partier af fortovet blev flisebelagt.

2004: Vejbanen er asfalteret og afgrænset på begge sider af en kantsten. Fortovet er flisebelagt i nordsiden og i sydsiden er der lagt chaussésten i buemønster.

Skolegade

En gang før 1917 bestod vejbelægningen af piksten.

1917: I den sydlige ende af gaden bestod selve vejbanen af brosten lagt i tværgående retning og kantet i hver side af en række brosten i langsgående retning. Mellem vejbanen og husene lå rendestenen, som var belagt med piksten og skrånede ned mod sin egen midte. Vejbanen buede op mod midten. I den nordlige del åbnede gaden sig op mod Torvet, men markeringen af vejbanen fortsatte til vejforløbet nord for Domkirken. Området mellem vejbanen og hegnet til Domkirken var belagt med større flade marksten, og skrånede både fra øst og vest ned mod en rendesten.

2004: Vejbanen er belagt med brosten i tværgående retning og afgrænset mod vest af en kantsten. Fortovet er flisebelagt og op mod husene er der

Fig. 9. Grydergade var i 1917 som i dag en af byens indfartsveje. Brostenene lå her i sildebensmønster. Efter Matthiessen 1983, s. 54.

Grydergade var im Jahre 1977 wie heute eine der Einfallsstrassen zu der Stadt. Die Pflastersteine lagen hier in Fischgrätenmuster.

lagt piksten. Mod øst afgrænser vejbanen af en langsgående række brosten og ind mod graven omkring Domkirken er der lagt store piksten. Syd for trappen ned til graven er der parkeringsbåse, som er markeret i pikstenene med brosten.

I sydenden af gaden er vejbanen afgrænset af en kantsten. Fortovet er belagt med fliser, og op mod husene er der lagt piksten.

Skovgade

En gang før 1917 var gaden belagt med piksten, der fortsatte i rendestenen og skrånede op mod husene.

1917: Der findes kun ét billede af Skovgade, nemlig af det sydligste stykke. Her var gaden belagt med brosten i sildebensmønster. Dog kan man på et billede af Smedegade se et lille udsnit af Skovgade. Her var brostenene lagt i tværgående ret-

Fig. 10. Også i Skovgade lå brostenene i 1917 i sildebensmønster. Efter Matthiessen 1983, s. 58.

Auch in Skovgade lagen die Pflastersteine im Jahre 1917 in Fischgrätenmuster.

ning. Eneste afgrænsning af vejbanen var rendestenen, som skrånede op til vejbanen på den ene side og til husene på den anden. Rendestenen bestod af piksten. Vejbanen buede svagt op mod midten.

2004: Vejbanen er belagt med asfalt og afgrænset af kantsten. Fortovet er flisebelagt og op mod husene er der lagt chaussésten.

Smedegade

1917: Vejbanen var belagt med brosten i tværgående retning. Kanten af vejbanen var markeret med en række langsgående brosten. Mellem vejbanen og husene var rendestenen, som var belagt med piksten. Vejbanen buede svagt op mod midten.

2004: Vejbanen er belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider med en langsgående række brosten. Op mod husene er der lagt piksten med en langsgående række brosten midt i.

Gravsgade

Før 1917: Gaden var belagt med piksten, der fortsatte i rendestenen og skrånede op mod husene.

1917: Der findes kun ét billede, hvor et lille udsnit af Gravsgade ud for Puggårdsgade er med. Det er vanskeligt at se brolægningen, men det ser ud til at den bestod af brosten lagt i sildebensmønster. Rendestenen var sandsynligvis af piksten.

På et billede fra Ribe Byhistoriske Arkiv ses den samme brolægning, og her er det tydeligere at vejbanen var i sildebensmønster, men kun i midten. I siderne bestod den af marksten. Senere blev belægningen ændret fra sildebensmønster til brosten i tværgående retning.

1984: Østendens belægning blev ændret, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning dog med 8 langsgående rækker brosten i midten. Rendestenen på begge sider af vejbanen kom til at bestå af 5 langsgående rækker brosten, og op mod husene er der piksten.

Før 2002: Vejbanens vestende er belagt med asfalt og kantet af den ovenfor nævnte rendesten, som fortsætter ubrudt i denne strækning af gaden. Op mod husene er der lagt piksten.

2002-03: Belægningen blev ændret på den resterende strækning til omkring Gravsgade nr. 12. Vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en rendesten bestående af 5 langsgående rækker brosten. På sydsiden blev fortovet belagt med fliser, og mellem fliserne og rendestenen samt fliserne og husene blev der lagt piksten. På nordsiden blev der mellem rendestenen og husene lagt piksten.

Horsgang

1917: Gaden med det landsbygadeagtige præg var belagt med piksten, der ved rendestenen blev mindre og mere toppede. Vejbanen buede op mod midten.

2004: Belægningen er endnu af piksten.

Sviegade

1917: Det er kun muligt på et billede af Sønderportsgade at se en lille stykke af Sviegade. Her ses det, at gaden bestod af vejbane og rendesten. Vejbanen var belagt med brosten i sildebensmønster og rendestenen af piksten. Tilsyneladende gik vejbane og rendesten ud i ét. Fra rende-

stenen skrånede pikstensbelægningen op til husene. Det ser ud til at vejbanen buede op mod midten.

2004: Vejbanen er asfaltbelagt og afgrænset på begge sider af kantsten. Fortovet består af fliser, og ind mod husene er der lagt chaussésten.

Puggårdsgade

1886 og 1917: Gaden bestod af vejbane, rendesten og hævet fortov. Vejbanen var belagt med brosten i sildebensmønster, der gik direkte over i rendestensens pikstensbelægning. Rendestenen afgrænsedes af den hævede kantsten af tilhugget granit. Fortovet var belagt med piksten, let skrånende op mod husene. Vejbane og rendesten var næsten helt flad, men buede dog lidt op mod midten. Senere blev vejbanens belægning ændret med chaussésten i tværgående retning.

1988: Belægningen blev ændret, så vejbanen kom til at bestå af brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en rendesten bestående af 5 langsgående rækker brosten. Op mod husene blev der lagt piksten.

Bispegade

Midten af 1900-tallet: Bispegade var opbygget med vejbane, rendesten og svagt hævet fortov. Vejbanen var da belagt med brosten i tværgående retning, kantet af en langsgående række brosten. Rendestenen, der var belagt med piksten, var forholdsvis flad og lå mellem vejbanens kant og kantstenen til fortovet. Kantstenen bestod af brosten, og fortovet var belagt med fliser.

1992: Belægningen ændredes, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en rendesten bestående af 5 langsgående rækker brosten. Op mod husene blev der lagt piksten.

Hundegade

1888-92: Gaden var opbygget med vejbane, rendesten og hævet fortov. Vejbanen var belagt med brosten i sildebensmønster. Belægningen fortsatte direkte i den pikstensbelagte rendesten. Rendestenen var afgrænset af den hævede kantsten af tilhugget granit, og fortovet, der skrånede op mod husene, var belagt med piksten.

1945: Vejbanen var her ændret til brosten i tværgående

retning, der fortsatte i rendestenen, som var afgrænset af kantstenen.

2004: Vejbanen er belagt med asfalt og er afgrænset på begge sider af betonkantsten. Fortovet er flisebelagt og når de fleste steder ind til husene. De resterende steder er der lagt piksten mellem fortovet og husene.

Klostergade

1910 og 17: Gaden bestod af vejbane og rendesten. Den midterste del af vejbanen var i en smal stribe belagt med brosten i sildebensmønster, og siderne med piksten. Pikstenene fortsatte ubrudt videre som rendesten, der i bunden var markeret med to langsgående rækker marksten. Fra rendestenen skrånede pikstensbelægning op til husene og kirkegårdsmuren.

Senere blev gaden ændret og kom til at bestå af vejbane, rendesten og hævet fortov. Vejbanen var belagt med brosten i tværgående retning og kantet med en langsgående række brosten, som dannede grænsen til rendestenen. Den bestod af brosten i to til tre rækker. Rendestenen var afgrænset af den hævede kantsten af tilhugget granit. Fortovet bestod af en række fliser i den østre side, og det sidste stykke ind til husene eller kirkegårdsmuren var belagt med piksten. På vestsiden var fortovet smallere og bestod af piksten.

1978: Belægningen blev ændret, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en rendesten bestående af 5 langsgående rækker brosten. Op mod husene blev der lagt piksten.

Sønderportsgade

1910 og 17: Gaden bestod af vejbane, rendesten og hævet fortov. Vejbanen var belagt med brosten i tværgående retning, der gik direkte over i rendestensens pikstensbelægning. Rendestenen afgrænsedes af den hævede kantsten af tilhugget granit. Fortovet, der nogle steder var meget smalt, var belagt med piksten, skrånende op mod husene. Vejbanen buede svagt op mod midten.

2004: Belægningen er blevet ændret, så vejbanen består af brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en rendesten bestående af 2 langsgående rækker brosten. Fortovet eller stykket op mod husene er meget smalt og belagt med piksten,

dog er den østre endes sydside, over for Det gamle Rådhus og Arresten bredere, og frem til og med Ryk Ind ligger her en række badursten i pikstensbelægningen. Fortovet er hævet over kørebanen, og kanten er sat i brosten undtagen udfor badurstenene, hvor der er regulære kantsten.

Støckens Plads

1917: Sydsiden i forlængelse af Sønderportsgade var brolagt med brosten i sildebensmønster. Mod nord var der skråt over pladsen, i flugt med Dagmarsgades nordside en rendestenslignende belægning, der markerede fortsættelsen af Dagmarsgade til Stenbogade. På nordsiden af rendestenen var der en fortovslignende belægning i skønmæssig 1½ m bredde af sandsynligvis brosten. Belægningen på selve pladsen samt i trekanten nord for rendestenen og den fortovslignende belægning synes at have været af flade marksten. Tilsyneladende havde man i brolægningen ønsket at markere færdselsretningerne på pladsen.

2004: Vejbanen gennem pladsen er belagt med asfalt og kantet på begge sider af kantsten. Langs nordre kantsten er der et flisebelagt fortov, hvori mod fortovet på sydsiden ligger op ad husene. Her er stykket mellem fortovet og vejbanen brostensbelagt. Nord for det nordre fortov er resten af pladsen brostensbelagt.

Torvet

1917: Brolægningen var i den nordlige del af Torvet anlagt sådan, at færdselsretningen, der gik fra Overdammen, nord om Domkirken og videre ad Grydergade, tydeligt var markeret. Belægningen var af brosten i sildebensmønster og kanterne af vejbanen var markeret med en række brosten på langs. Gaden hævede sig kun svagt mod midten. Den nordre side var afsluttet med en rendesten lagt med brosten i tværgående rækker og ud for Weiss Stue afgrænset mod nord af et flisebelagt fortov. Mellem dette og bygningen var der pikstensbelægning lagt i mere eller mindre tværgående rækker. I området mellem Grønnegade og Præstegade samt Præstegade og Grydergade var det brede areal mellem gaden og bygningerne udelukkende pikstensbelægning. Ved Sprøjtehuset på hjørnet af Præstegade og Torvet var der et ca. 1½

m bredt, pikstensbelagt, skrånende fortov op mod huset, bortset fra området ud for porten midt i bygningen hvor op til, Torvets pikstensbelægning fortsatte. Adskillelsen mellem fortovets og Torvets pikstensbelægninger var sandsynligvis en række brosten.

Stenbogade ender fra syd i Torvet. Brolægningen var brosten i sildebensmønster og endte ved det nordvestre hjørne af Porsborg. Gaden afgrænsedes mod Porsborg af en hævet kantsten, og rendestenen foran kantstenen var belagt med piksten. Fortovet var ligeledes belagt med piksten. I fortsættelse af Stenbogade, skønmæssig omkring 10 m ind på pladsen foran Hotel Dagmar, og i en udstrækning nogle meter bredere i retning mod Hotel Dagmar var belægningen fortsat af brosten, men lagt i øst-vest-gående rækker.

Det øvrige af pladsen foran Hotel Dagmar var belagt med flade marksten. Denne belægning fortsatte mellem Domkirken og gaden nord for i en bredde af 3-4 m, men afløstes mod vest af et ca. 1 m bredt fortov belagt med piksten og afgrænset til gaden af en høj kantsten.

Skolegade vest for Domkirken ender mod nord i Torvets gadeforløb, lige inden det fortsætter i Grydergade. Overgangen var tilsyneladende ikke markeret på anden måde end ved forskellen i belægningens mønster.

2004: Vejbanen løber som tidligere nord om Domkirken. Den er asfaltbelagt og er afgrænset på begge sider af en hovedsagelig lav kantsten. På sydsiden af vejen er der flisebelagt fortov mellem vejbanen og graven omkring Domkirken. Mod nord er fortovet placeret op mod husene og arealet mellem fortovet og vejbanen er belagt med chaussésten i buer. Mellem Præstegade og Grønnegade er der dog mellem vejbanen og fortovet parkeringspladser belagt med brosten og chaussésten i buer. Pladsen foran Hotel Dagmar blev i 1984 belagt med piksten, hvilket er med til at fremhæve den som en selvstændig lille plads. Sydøst for Domkirken er der en lille parkeringsplads belagt med asfalt. Herfra er der en brolagt rampe ned til graven omkring Domkirken. Graven er belagt med piksten, bortset fra de områder, hvor der hovedsagelig er færdsel. Her består belægningen af brosten.

Fig. 11. Dagmarsgade set fra øst mellem 1930-40. Fra broen til stationen var gaden belagt med brosten i buemønster. Ribe Byhistoriske Arkiv, 00/19 B11.864.

Dagmarsgade, vom Osten zwischen 1930-1940, gesehen. Von der Brücke bis zu dem Bahnhof war die Strasse mit Pflastersteinen belegt, die in bogenförmigen Figuren geordnet waren.

Stenbogade

1879: Ifølge en akvarel var gaden opbygget med et fortov hævet over vejbanen.

Begyndelsen af 1900-tallet: Vejbanen var belagt med chaussésten-lignende brosten i tværgående retning, der fortsatte direkte over i rendestenen, som var belagt med piksten. Rendestenen afgrænsedes af den hævede kantsten af tilhugget granit, og fortovet var belagt med piksten.

1917: Vejbanen var nu ændret og bestod af brosten i sildebensmønster og fortsatte direkte i rendestensens pikstensbelægning. Fortovet var hævet og belagt med piksten. Gaden buede svagt op mod midten.

2004: Vejbanen er asfaltbelagt og afgrænset på begge sider af en kantsten. Fortovet er flisebelagt op mod husene. Ud for Det gamle Rådhus er fortovet pikstensbelagt, hvilket fortsætter på Støckens Plads.

Dagmarsgade

1888-96: Vestenden af gaden var belagt med marksten, og fortsatte som rendesten, der var afgrænset af en hævet kantsten af brosten. Fortovet var belagt med piksten.

1903: Vejbanen var her ændret og belagt med brosten i sildebensmønster.

1914-28: Vejbanen er her atter ændret, og brostene er nu lagt i tværgående rækker.

1930-40: Østenden af gaden, fra broen til stationen, var belagt med brosten i buer, fig. 11.

2004: Vejbanen er fra stationen til Skt. Catharinæ Plads belagt med chaussésten i buemønster og afgrænset på begge sider af en kantsten. På begge sider af vejbanen er der en asfaltbelagt cykelsti og ved siden af et flisebelagt fortov.

Vest for Skt. Catharinæ Plads er vejbanen asfaltbelagt med kantsten som afgrænsning og flisebelagt fortov.

Badstuegade

1911: På billedet ser det ud til, at gaden bestod af vejbane og rendesten. Vejbanen var tilsyneladende belagt med piksten, der fortsatte ned i rendestens og skrånede op mod husene. Vejbanen buede op mod midten.

1978: Belægningen blev ændret, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en rendesten bestående af 5 langsgående rækker brosten. Op mod husene og grundene blev der lagt piksten. På grund af huse- nes skæve placering i forhold til vejen er pikstensbelægningen af meget varieret bredde.

Vægtergade

1920: På billedet ser det ud til, at vejbanen var belagt med brosten i sildebensmønster. Det er ikke muligt at se, hvordan rendesten og fortov så ud.

1994: Belægningen ændredes, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en rendesten bestående af 5 langsgående rækker brosten. Op mod husene blev der lagt piksten.

Sortebrødregade

1917: Gaden bestod af en vejbane, rendesten og smalt til tider ikke eksisterende fortov. Vejbanen var belagt med brosten i sildebensmønster, der gik direkte over i rendestensens pikstensbelægning. Rendestenen afgrænsedes af den hævede kantsten af tilhugget granit. Fortovet var de steder, hvor der var plads, belagt med piksten, let skrånede op mod husene. Vejbanen buede let op mod midten.

1991: Belægningen ændredes, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en rendesten bestående af 5 langsgående rækker brosten. Op mod husene blev der lagt piksten.

Peder Dovns Slippe

1912: Vejbanen var belagt med piksten, som fortsatte i rendestenen og videre op mod husene. Vejbanen skrånede op mod midten.

1917: Gaden bestod nu af vejbane og rendesten. Vejbanen var belagt med brosten lagt i tværgående retning og kantet med en række brosten i langsgående retning. Denne række brosten udgjorde bunden af rendestenen, som skrånede op mod husene med en pikstensbelægning. Vejbanen buede op mod midten.

1997: Belægningen ændredes, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af en rendesten bestående af 3 langsgående rækker brosten. Op mod husene blev der lagt piksten. Vejbanen er kileformet med den brede ende ved Sortebrødregade.

Køhlholts Slippe

1911: Brolægningen var udelukkende af piksten, og rendestenen var placeret i nordsiden af slippen. I bunden af rendestenen var der en langsgående række marksten. Belægningen skrånede fra rende-

stenen ujævnt, svagt op mod husene i sydsiden og kraftigt op mod husene i nordsiden.

1917: Belægningen bestod stadig af piksten, men rendestenen var nu placeret i midten af slippen og belægningen skrånede opad mod husene. I bunden af rendestenen var der en langsgående række marksten.

2004: Belægningen består af piksten, der skråner op til husene samt buer op mod midten. Langs midten er der en række brosten hovedsagelig lagt på tværs.

Slotsgade

1999: Belægningen ændredes, så vejbanen blev belagt med brosten i tværgående retning og kantet på begge sider af 2 langsgående rækker brosten, som sammen med kantstenen danner rendestenen. Fortovet blev flisebelagt og op mod husene blev der lagt piksten.

Erik Menveds Vej

2004: Vejbanen er belagt med asfalt og afgrænset på begge sider af kantsten. Fortovet er flisebelagt, og mod grundene er der lagt piksten.

Sct. Laurentiigade

2004: Vejbanen er belagt med asfalt og afgrænset på begge sider af kantsten. Fortovet er flisebelagt.

Sct. Clemensgade

2004: Vejbanen er belagt med asfalt og afgrænset på begge sider af kantsten. Fortovet er flisebelagt.

Kongensgade

2004: Vejbanen er belagt med asfalt og afgrænset på begge sider af kantsten. Fortovet er flisebelagt.

Nygade

2004: Vejbanen er belagt med asfalt og afgrænset på begge sider af kantsten. Fortovet er flisebelagt og mod husene er der lagt chaussesten.

Albert Skeels Gade

2004: Vejbanen er belagt med asfalt og afgrænset på begge sider af kantsten. Fortovet er flisebelagt og mange steder er der lagt chaussesten op mod husene.

Noter

1. Arbejdet er lavet af forfatterne, der undervejs har konsulteret Ribe Kommune og Ribe Byhistoriske Arkiv. Projektet er blevet støttet af Forskønnelseskomitéen.
2. Koch 2000B, s. 53.
3. Koch 2000B, s. 51-53.
4. ASR 1843, se også Andersen 1997, s. 35.
5. Koch 2000A, s. 295. ASR 1843.
6. Koch 2000B, s. 54.
7. Mundtlig oplysning fra lektor og geolog Jørgen Butzbach.

Litteratur

- Andersen, Lis: Dæmningen over Ribe Å. *By, marsk og geest* 9, 1997, s. 32-38.
- Koch, Hanne Dahlerup: Middelalderens gader. *KUML* 2000A, s. 239-305.
- Koch, Hanne Dahlerup: Gader i almindelighed – og Ribes i særdeleshed. *By, marsk og geest* 12, 2000B, s. 47-59.
- Matthiessen, Hugo: Se Jensen & Madsen: *Med Hugo Matthiessen gennem Ribe September 1917*. Bygd. 1983.
- Ribe Byplan*. Ribe Kommune juni 2000.

Zusammenfassung

Die Pflasterwege in Ribe

In den letzten 15-20 Jahren sind immer mehr Strassen in Ribe gepflastert worden und mehr werden laut Stadtplan folgen. Auf Hintergrund einer Übersicht über die Strassenbeläge in früheren Zeiten , weiter über die Geschichte der Beläge der jetzig bekannten Strassen und endlich durch einen Abschnitt über Strasseninventar, sollen hier Vorschläge für die zukünftige Pflasterung in Ribe vorgebracht werden.

Erik Bjerre Fisker, middelalderarkæolog
Holbergsgade 23, 1. sal
8000 Århus C
ebf68@hotmail.com

Jakob Kieffer-Olsen, antikvar.
Den antikvariske Samling
Overdammen 12
6760 Ribe
jko@asr-ribe.dk